

The investigation on the diffusion of the historical characters' titles in proverbs and aphorisms common among people of Kerman*

Issa Moradi¹ | Abulghasem AmirAhmadi² | Ali Eshghi Sardehi³

Abstract

1. Introduction

The folk culture of any nation is the very culture, thought and beliefs of that nation. This kind of culture is an expression of people's traditions, customs and thought. In addition, we can find some information about historical sociology by analyzing the folk culture (Mabjoub,2008: 139). Proverbs, beliefs, melodies, fictions and myths form a part of folk culture (Dorri & kheirandish,2013, p.82-83). "Proverb is one of manifestations of the folk culture" (Rahmati,2004:105). The folk culture of any nation is the result of the ancients' thought and experience showing their beliefs, customs and conventions. Therefore, proverbs and aphorisms are one of any country's culture, civilization and literature. These proverbs and aphorisms have

---

* Article history:

Received 8 November 2021

Received in revised form 10 May 2022

Journal of Iranian Studies, 21(41), 2022

Accepted 5 June 2022

Published online: 28 June 2022

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. PhD Graduated in Persian Language and Literature, Department of Persian Language and Literature, Sabzevar Branch, Azad Islamic University, Sabzevar, Iran. Email: moradi.isa1355@gmail.com
2. (Corresponding Author) Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Sabzevar Branch, Azad Islamic University, Sabzevar, Iran. Email: amirahmadi@iaus.ac.ir
3. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Sabzevar Branch, Azad Islamic University, Sabzevar, Iran. Email: eshghi662@gmail.com

been used by literary and scientific characters. More than any living language, Persian has a lot of proverbs and aphorisms overfilled with a lot of elegance, thought and flavor to show its purpose. Many years ago, Aristotle believed that proverbs and aphorisms are as the bunches of the traditional philosophy that have been saved against the destruction danger under the protection of brevity, reality and pious action (Golpayegani,1997).

The folk culture of Kerman region is a part of this ancient country by having circuitous precedence. We can introduce just a little part of this region's culture by studying historical characters of current proverbs and aphorisms among the people. The purpose of this study is to investigate the proverbs and aphorisms' role in diffusion of culture of this region and their evolutionary circumstance. To this end, the current research studies proverbs and aphorisms of Kerman people and their historical characters by analytical approach.

2. Methodology

The narration and current proverbs and aphorisms are collected through interviewing. Then, from among the related resources, the titles of historical characters in proverbs and aphorisms were investigated and analyzed. Finally, the results were concluded.

3. Discussion

Understanding the wealth of folk literature such as proverbs, aphorisms, myths and stories is one of the effective ways to reach a mutual understanding of philanthropy and empathy among different nations across the world and also proving the civilization heritage. Surveying these kinds of works can make clear the basic physical and emotional needs of human beings. Undoubtedly, efforts to meet these needs can help to train the sense of brotherhood and fraternity. In this way, humans will know each other better, seeing themselves as a member of big

human kind family on earth. The thought “the world is hometown of all” is gradually forming and all humans will agree with Mohammad Eghbal famous Pakistani poet. They will do this without any sense of selfishness resulting from racism and religious fanaticism (Lahori ,1994: 203).

Cultural diffusion means cultural transmission from a region to another, sometimes from an age to another age reciprocally. The created cultures of the modern world are sometimes independently developed from the old cultures and sometimes they are changed or replaced. This view has been proposed as a theory about the evolution of culture by some people like Edward Tyler. They believed that the cultural diffusion has people as an effective role in the culture development (Bashirieh, 2008:128).

People of Kerman have used the famous historical characters in proverbs and aphorisms based on their cultural and social services such as Shah Abbas Safavi, Mulla Hadi Sabzevari, Kerman governors Sardar Nosrat, Sardar Mojallal, and Iskandar Maghdouni, Yusuf Ghahvechi, Navab Safavi, Belal Habashi, Bohlul, Baktash Khan, the governor of Kerman, Eissa Khan Jalali, the gendarme of southern region of Kerman and Shah Nematullah Vali.

Some examples of current proverbs and aphorisms of Kerman and their historical roots are studied as follow:

- /âdam mibâ honar dâšte bâše/ A man must have art.
- /âšeš xədang bâše kâsəš čubi bâše/ Soup should be delicious, its bowl can be of any material.
- /a: xune sardâr sardereš munde/ From the leader's house only its facade is left.

- /a mixkan tâ mixkub hâder bun bâš/ From the beginning to the end, you must be careful.
- /engâr yusefu sære dorâhiye/ It seems Yusuf is confused.
- /bozorgiš va: navvâb mimune gædâyiš va: abbâs-e dus/ His greatness is like Nawab and his begging is like Abbas Dus
- /bêlâl ke mord dæge azun nægoftan/ After the death of Belal, didn't any one say Azan.
- /bohlulo: xærq-e nun-e jævo: særke/ Bohlul and his little properties.
- /peser-e bytâš xâne: / He thinks he is Baktash's son.
- /piræt bæsuze âš-e kašk-e pādane/ It is just a soup but it has a lot of sounds.
- /de 'sære bâr mikone/ He is loading of two sides.
- /ye moride xar az sad dæhe šişdongi bæhtære/ If you have a wishy-washy follower, it will be better for you to have a lot of things.

4. Conclusion

Language and folk culture are the interesting and attractive parts in proverbs and aphorisms. The language and the common culture used in spoken and written works, make the speech more beautiful and melodious, and prevents the speech from weariness and prolong. Though some proverbs are very short, they can help the writer or narrator to state concepts. We can determine thoughts, customs and behaviors especially of people of Kerman by studying the historical proverbs and aphorisms. It is common in families to use proverbs and aphorisms in training their children. In this way, the customs, manners and traditions

بررسی رواج نام شخصیت های تاریخی امثال و حکم رایج مردم کرمان*

عبسی مرادی^۱

ابوالقاسم امیراحمدی (نویسنده مسئول)^۲

علی عشقی سردهی^۳

چکیده

امثال و حکم ملت‌ها، علاوه بر بیان نصایح و اندرزهای تربیتی و اجتماعی، اغلب مبین خلیقات و خصلت‌های درونی آنها نیز هست که به صورت معانی مجازی و استعاره‌ای و گاهی نیز صریح و روشن بیان می‌شوند. این گفتارهای حکیمانه، گاهی آمیخته به خرافات، احساسات و اندیشه‌های خام و یا اسطوره‌ای و افسانه‌ای ظاهر می‌شوند که همگی نشانه عمق و گستره نوع احساسات و باورهای علمی یا غیرعلمی و افسانه‌ای گذشتگان است. هدف این مقاله بررسی نقش امثال و حکم رایج شهر کرمان در اشاعه فرهنگی مردم این دیار و بررسی چگونگی تحولات آنها است. برای این منظور با رویکرد تحلیلی به بررسی امثال و حکم رایج در شهر کرمان پرداخته، شخصیت‌های تاریخی این امثال و حکم را مورد بررسی قرار داده‌ایم. در

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۸/۱۷ تاریخ ویرایش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۰۲/۲۰ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۱۵

DOI: 10.22103/JIS.2022.18461.2253

مجله مطالعات ایرانی، سال ۲۱، شماره ۴۱، بهار و تابستان ۱۴۰۱، صص ۶۰۷-۶۴۶

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

حق مؤلف © نویسندگان

۱. دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد سبزوار، دانشگاه آزاد اسلامی، سبزوار، ایران. رایانامه:

moradi.isa1355@gmail.com

۲. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد سبزوار، دانشگاه آزاد اسلامی، سبزوار، ایران. رایانامه: amirahmadi@iaus.ac.ir

۳. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد سبزوار، دانشگاه آزاد اسلامی، سبزوار، ایران. رایانامه: eshghi662@gmail.com

پایان نیز به نتیجه گیری پیرامون رواج نام این شخصیت های تاریخی در مثل ها و تأثیری که بر اشاعه فرهنگی داشته اند پرداخته ایم.

واژه های کلیدی: امثال و حکم، مثل، شخصیت های تاریخی، اشاعه فرهنگی، کرمان.

۱. مقدمه

فرهنگ عامه، به عنوان یک دانش جدید در قرن ۱۹ میلادی پدید آمده است، زمانی که عتیقه شناسان انگلیسی و فقه اللغه شناسان آلمانی، شروع به تعمق در راه و رسم زندگی طبقات پایین اجتماع کردند. این دانش به مطالعه زندگی توده عوام در کشورهای متمدنی می پردازد که دارای دو پرورش می باشند: یکی مربوط به طبقه تحصیل کرده و دیگری مربوط به طبقه عوام. (هدایت، ۱۳۷۸: ۲۳۳)

اصطلاح فرهنگ عامه مشخصه ای آیین برانگیز دارد و آبشخور آن، نه تنها اسطوره ای و آیینی است که از رگه های آتوئیسم و پرخاش نیز خالی نیست. (میهن دوست، ۱۳۸۰: ۱۵) از نظر فرهنگ شناسان ایرانی، فرهنگ در متن زندگی جریان دارد. آنچه با عنوان فرهنگ مردم می شناسیم دقیقاً بیانگر زندگی توده مردم است. (بیهقی، ۱۳۶۵: ۷) فرهنگ عامه از منابع با ارزش و دست نخورده ای است که در درون آن، روح زندگی و فلسفه حیات، جاری و ساری است. احساس و بینش مردم را با یاری گرفتن از نمادها، استعاره ها، رمزها و علائم، در قالب الفاظ و در کسوت اعمال و حرکات، جلوه گر می سازد و بدین وسیله زندگی پر از رمز و راز و تمثیل و اشاره و کنایه مردم را بازگو می کند. (بیهقی، ۱۳۶۵: ۳۰) در نتیجه، ادبیات حاصل از فرهنگ عامه، بهترین شاهکارهای بشر به شمار می آید. این سرچشمه افکار توده که نسل های پیاپی همه اندیشه های گرانها و عواطف و نتایج فکر و ذوق و آزمایش خود را در آن ریخته اند، گنجینه زوال ناپذیری است که شالوده آثار معنوی و کاخ باشکوه زیبایی های بشریت به شمار می آید. (هدایت، ۱۳۷۸: ۲۳۵)

ضرب‌المثل یکی از مظاهر فرهنگ عامه به شمار می‌رود. فرهنگ عامه هر سرزمین حاصل اندیشه و تجربه گذشتگان و نمایانگر اعتقادات و آداب و رسوم مردم آن دیار است. بنابراین یکی از مظاهر فرهنگ و تمدن و ادبیات هر کشور، امثال و حکم و کلمات قصار و پرمغزی است که از دهان بزرگان علم و ادب و یا مردم عامی آن دیار تراوش کرده است. در زبان فارسی بیش از هر زبان زنده دنیا مثل و حکمت است که هر کدام دارای یک جهان ذوق و اندیشه و حلاوت و حسن تعبیر در ادای مقصود آن می‌باشد. ارسطو هزاران سال پیش از این، معتقد بوده است که امثال و حکم در حکم خوشه‌های حکمت باستانی می‌باشد که در پرتو ایجاز، درستی و صواب از خطر نابودی در امان مانده است. (گلپایگانی، ۱۳۷۶)

فرهنگ عامه دیار کرمان نیز با داشتن قدمتی دور و دراز، جزئی از فرهنگ این سرزمین کهن است. از این رو با بررسی شخصیت‌های تاریخی در امثال و حکم رایج مردم این دیار می‌توان با گوشه‌ای کوچک از فرهنگ این سرزمین آشنا شد.

در بخش اول مقاله ضمن اشاره به پیشینه تحقیقات انجام شده در این زمینه، مفهوم فرهنگ و ضرب‌المثل و ارتباط بین آنها مورد بررسی قرار می‌گیرد. در بخش بعدی شخصیت‌های تاریخی در ضرب‌المثل‌های مستعمل مردم کرمان و نقش آن در اشاعه فرهنگی مردم کرمان مورد بحث و کنکاش قرار می‌گیرد.

۱-۱. بیان مسئله

فرهنگ عامه هر کشور یا منطقه حاصل اندیشه، تجربه و دانش پیشینیان آنهاست که در سینه‌ها به حیات خود ادامه داده و به یادگار تقدیم نسل‌های بعد می‌شود. این فرهنگ عامه شامل مجموعه بسیار متنوعی از آداب، ادبیات و اعتقادات عوام است که در کشور ما به لحاظ پیشینه قوی تاریخی، وسعت و تنوع آداب و رسوم و گوناگونی عقاید سنتی و مذهبی بسیار غنی و پربار است. (رضازاده، ۱۳۸۸، ۲) با ژرف‌نگری در هنر، امور، مسائل و عقاید و

سنن فرهنگی و اجتماعی پیشینیان که خاص خود آنان و ویژه زمان و مکان آنها بوده، می توان در عصر پر تغییر دانش و تکنولوژی پیشرفته معاصر، تأثیر انکارناپذیری در افکار و آذهان و توسعه اجتماعی فرهنگی جامعه داشته باشد. (آقاجانی و جعفرزاده، ۱۳۹۰: ۶۹).

آداب و رسوم و عقاید اقوام و ملل، بیانگر نوع تفکر و خصوصیات مردم هر منطقه است. از این رو می توان روحیه، تعلقات و خلیات خاص هر ملت را دریافت کرد. منظور از فرهنگ و آداب و رسوم مردم هر منطقه، دانستی های توده مردم است که در قالب افسانه ها، قصه ها، لطیفه ها، ضرب المثل ها، معماها، ترانه ها، دعاها، نفرین ها، قسم ها، کنایات و غیره در یک منطقه رواج دارد. (جلالی فر و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۵)

ضرب المثل ها را می توان نقطه اتصال ادبیات رسمی و ادبیات شفاهی دانست به این دلیل که ضرب المثل ها تمام ویژگی های ادبی از قبیل وزن و آهنگ، صور خیال، استعاره و تشبیه، ایجاز و اختصار در آن دیده می شود. این عنصر فرهنگی و ادبی در کشور ما به علت وسعت و تنوع این عناصر، بسیار غنی و پر بار است. فرهنگ عامه دیار کرمان نیز با داشتن قدمتی دور و دراز، جزئی از فرهنگ این سرزمین است که ریشه در قلمرو فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی آن دارد و این فرهنگ، نشانگر تدبیر و تفکر اسلاف و نیاکان ما، و به منزله عنصری مؤثر و کارآمد در دانش انسان شناسی به شمار می رود. (رضازاده، ۱۳۸۸: ۴)

استان کرمان محل سکونت مردمی با عقاید مختلف دینی و مذهبی است که هر کدام از آنها آیین و مراسم خاصی دارند. کرمان، همچنین محل کوچ و زیست ایلات مختلف عشایری است که فرهنگ آنها با فرهنگ شهری اختلاف اساسی دارد. به طور کلی، فرهنگ منطقه کرمان بر بنیاد دو عامل شکل گرفته است. از یک سو شرایط طبیعی و از سوی دیگر تاریخ پرفراز و نشیب این منطقه است که در مجموع به عادت قناعت و صبوری مردم منجر شده است. این بدان معناست که فرهنگ مردم کرمان از ترکیب جوامع شهری، روستایی و عشایری و همچنین متأثر از جریانات تاریخی و آیین های مذهبی بوده است. همچنین این عوامل باعث پیدایش خرده فرهنگ هایی در سطح استان پهناور کرمان شده

است. (جلالی فر و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۵) فرهنگ مردم هر منطقه، طی سالیان متمادی با لهجه و طرز فکر و محیط زندگی مردم آمیخته شده و در نتیجه موجب تفاوت‌هایی میان مردم مناطق مختلف شده است. نوع پوشش و لباس مردم مناطق مختلف کرمان تحت تأثیر آداب و سنن و شرایط خاص اقلیمی متفاوت است. ایران از دیر باز، به دلیل وسعت قلمرو، غنای فرهنگی و حضور اقوام مختلف، دارای تنوع گویشی بسیار است. در استان پهناور کرمان نیز این گوناگونی گویش به نحو چشم‌گیر مشاهده می‌شود. البته در چند دهه اخیر، با توجه به نقش رسانه در ترویج زبان رسمی، به مرور گویش‌ها رو به فراموشی می‌روند. با وجود این، هنوز تفاوت‌های گویشی میان شهرهای مختلف به چشم می‌خورد. امثال و حکم هر منطقه، از نظر گویشی عموماً غنی هستند. حتی مردمی که کمتر از گویش محلی استفاده می‌کنند، موقع کاربرد امثال و حکم، از گویش استفاده می‌کنند.

در این پژوهش امثال و حکم مردم کرمان از لحاظ شخصیت‌های تاریخی و تحولات آنها مورد تحلیل قرار می‌گیرند تا بتوان از این طریق با گوشه‌ای کوچک از فرهنگ این سرزمین آشنا شویم. با مرور مطالعات انجام شده در زمینه پژوهش، مشاهده شد هیچ یک از مطالعات به طور خاص به شخصیت‌های تاریخی امثال و حکم نپرداخته است. بنابراین پژوهش پیش رو برای اولین بار در این زمینه انجام خواهد گرفت.

۱-۲. پیشینه تحقیق

در مورد جمع‌آوری امثال ایرانی، اولین تلاشی که به طور مستقل صورت گرفت توسط محمدعلی هبله‌رودی اهل هبله‌رود گرمسار یا دماوند بود. وی در سال ۱۰۴۹ ه.ق دست به تألیف کتابی زد که بیش از دو هزار مثل و داستان را شامل می‌شود. این کتاب را صادق کیا تحت عنوان «مجمع‌الامثال» در انتشارات اداره فرهنگ عامه به چاپ رساند. کتاب دیگر او به نام «جامع‌التمثیل» یا «مجمع‌التمائیل» است که در سال ۱۰۵۴ نوشته شده و تعداد مثل‌ها و داستان‌های آن بالغ بر هزار است. (معین‌الدینی، ۱۳۸۱: ۲۲)

در همان دوران صفویه، ایرانی دیگری به نام محمد صادق اصفهانی، باب سوم دانشنامه بزرگ خود را به نام «شاهد صادق»، به ضبط ۵۶۰ مثال فارسی اختصاص داد.

حاج میرزا انصاری نیز در زمینه امثال کتابی با عنوان «جواهرالجواهر» تألیف کرده که شروع کار آن حدود سال ۱۳۱۲ ه.ق بوده است.

علی اکبر دهخدا کتاب «امثال و حکم» و احمد شاملو، کتاب «کوچه» را تألیف کرده است. از دیگر کسانی که مبادرت به جمع آوری امثال فارسی کرده اند می توان به مرتضویان فارسانی با کتاب «داستان های امثال و حکم» اشاره کرد.

اما در کرمان، اولین کسی که در زمینه تدوین فرهنگ عامه تلاش کرد، لریمر (Lorimar) انگلیسی بود. وی و همسرش، اشعار و داستان های مردم کرمان و نواحی آن را جمع آوری کرده و آنها را در کتابی به نام افسانه های ایرانی در سال ۱۹۱۹ م در لندن به چاپ رسانده است. این کتاب در ایران به نام «فرهنگ مردم کرمان» به کوشش فریدون وهمن به فارسی برگردانده شد. (ستوده، ۱۳۷۵: ۲۶۴) در سال ۱۳۱۰، حسین کوهی کرمانی کتاب «ترانه های ملی» را منتشر کرد که در آن، اقدام به جمع آوری افسانه ها و ترانه های روستایی کرمان کرده بود و مورد توجه محافل ادبی قرار گرفت. وی کتاب دیگری نیز با نام «هفتصد ترانه» با مقدمه محمدتقی بهار منتشر کرد.

در مورد زبان زدها در کرمان اولین گام را احمد بهمنیار کرمانی برداشت. وی حدود هزار مثل را جمع آوری کرد که قسمت اعظم آنها را از زبان مردم کرمان شنیده بود و همه این موارد را در «داستان نامه بهمنیاری» ضبط کرد. در این کتاب مثل های کرمانی در کنار دیگر مثل های فارسی آورده شده است.

در سال های اخیر نیز تلاش های درخور تقدیر زیادی در این زمینه صورت گرفته است همچون ناصر بقایی با کتاب «امثال فارسی در گویش کرمان»، احمد ابریشمی با «فرهنگ نوین مثل های فارسی رایج در کرمان»، مهری موید محسنی با «گویش مردم سیرجان»، زهرا

حسینی موسوی با «ضرب‌المثل‌های شهربابک»، سید محمد حسینی پور رفسنجانی با «ضرب‌المثل‌ها و کلمات عامیانه رفسنجان» و حسین رفعتی با «هزار مثل جیرفتی» که هر کدام از آنها به نوبه خود در جمع‌آوری ضرب‌المثل‌های کرمانی قدم‌های مؤثری را برداشته‌اند. رضازاده (۱۳۸۸) در پژوهشی به شناخت هرچه بیشتر مفهوم عناصر سازنده و ساختار زبانی مثل‌های کرمانی و بررسی تطبیقی آنها با امثال و حکم فارسی پرداخت. مکتوبیان بهارانچی (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی و دسته‌بندی ضرب‌المثل‌های بندر خمیر و میناب پرداخته است. همچنین عیسی مرادی (۱۳۸۷) در کتاب ترانه‌ها، زبان‌زدها و فرهنگ عامه مردم کرمان به طور جامع به بررسی فرهنگ مردم کرمان پرداخته است.

۱-۳. ضرورت تحقیق

امثال و حکم چه به اعتبار جایگاه آن در ادب رسمی و چه ادب شفاهی، از آن رو مهم است که مثل‌ها حکمت‌های تجربی مردم و آیین فرهنگ، آراء، هنجارها، طرز زندگی، محاسبات، منش و خلق و خوی و دیگر مؤلفه‌های هویتی آنان است. در پژوهش حاضر نیز همانند هر انسان وطن‌دوست دیگر به دلیل عشق و وابستگی دیرین به فرهنگ دیار خود و علاقه و دلبستگی ویژه به حراست و تلاش در جهت پربار نمودن این فرهنگ، بر آن شدم تا با برداشتن گامی هرچند کوچک در این مسیر تا آنجا که بتوانم دین خویش را به فرهنگ سرزمین خود ادا کنم و با گردآوری امثال و حکم اصیل، مخاطبان را با شخصیت‌های تاریخی این امثال و حکم آشنا سازم. هرچند تا به حال کتاب و رساله‌ای به موضوع شخصیت‌های تاریخی امثال و حکم مردم کرمان، به صورت جداگانه نپرداخته است؛ از آنجایی که این امر به شناساندن بهتر مثل‌های کرمانی کمک خواهد کرد، پژوهشی مستقل در این زمینه ضروری است.

۱- ۴. تعاریف

۱- ۴- ۱. مثل

مثل، بخشی از فرهنگ مردم است که تخیل، احساس، آرزو و اندیشه های گوناگون آنها را از نسلی به نسل دیگر منتقل می کند و نشان دهنده معیارهای زیبایی شناسی و اخلاقی هر دوره از زندگی هر قوم است. (انوشه، ۱۳۷۶: ۵۷) در تعریف واژه مثل که در ادب فارسی به آن داستان یا داستان هم اطلاق می شود، آراء و نظرات گوناگونی وجود دارد و افراد، هر کدام با توجه به معیارهای خاص خود، تعاریفی از مثل و انواع آن ارائه داده اند. برای نمونه احمد بهمنیار در تعریف این واژه گفته است: «مثل جمله ای است مختصر و مشتمل بر تشبیه یا مضمونی حکیمانه که به سبب روانی لفظ، روشنی معنا و لطافت ترکیب، شهرت عامه یافته و همگان آن را بدون تغییر و یا با اندک تغییر در محاورات خود به کار می برند.» (بهمنیار، ۱۳۲۸: ۵۲)

امثال و حکم ملت ها، علاوه بر بیان نصایح و اندرزهای تربیتی و اجتماعی، اغلب مبین خلیات و خصلت های درونی آنها نیز هست که به صورت معانی مجازی و استعاری و گاهی نیز صریح و روشن بیان می شوند. این گفتارهای حکیمانه، گاهی آمیخته به خرافات، احساسات و اندیشه های خام و یا اسطوره ای و افسانه ای ظاهر می شوند که همگی نشانه عمق و گستره نوع احساسات و باورهای علمی یا غیرعلمی و افسانه ای گذشتگان است زیرا بخش قابل توجهی از حیات نخستین بشری را زندگی افسانه ای و اسطوره ای آنها تشکیل می دهد. بنابراین، مطالعه این دسته از باورها و امثال و حکم رایج و نقشی که در اشاعه فرهنگی داشته اند، ما را با تاریخ کهن و زندگی افسانه ای و اسطوره ای گذشتگان آشنا می سازد. در این پژوهش، از میان جلوه های مختلف علمی و فرهنگی امثال و حکم مردم کرمان، صرفاً به شخصیت های تاریخی آن و نقشی که در اشاعه فرهنگی داشته اند مورد بررسی قرار گرفته است.

۱- ۴- ۲. مثل و نظام اجتماعی

امثال و حکم جملات کوتاهی است که هر جا پای استدلال در مذاکرات عمومی سست و چوبین شود به یاری متکلم می‌شتابد و مقصود و منظور گوینده را در یک جمله کوتاه و مستدل، روشن می‌سازد. (پرتوی آملی، ۱۳۶۹: ۱۸) تأثیر امثال و حکم در اذهان عامه و در تعاقب آن نظام‌های اجتماعی بیش از هر نوع سخن دیگری است و شاید بارها اتفاق افتاده باشد که به ایراد یک مثل اختلاف‌ها و کدورت‌ها از میان رفته و مرتکبین خطاها به یک ضرب المثل، دست از خطاکاری برداشته‌اند. بنابراین با مطالعه مثل‌ها و شناخت مورد استعمال آن می‌توان به قدرت تفکر و اصالت فرهنگی و حتی خصوصیات روانی آن ملت پی برد و از آن در مطالعات جامعه‌شناسی و روان‌شناسی استفاده کرد. (محتشم، ۱۳۷۸: ۱۱)

۱- ۴- ۳. اشاعه و تکامل فرهنگ عامه

معمولاً به تأثیر فرهنگ‌ها بر یکدیگر اگر در زمان‌های گذشته باشد، اشاعه فرهنگی می‌گویند. بنا بر اظهار نظر اندیشمندان انسان‌شناس، فرهنگ واگیردار است. از آن جا که فرهنگ‌ها همیشه با یکدیگر در ارتباط بوده‌اند، اشاعه فرهنگی نیز به طور مداوم در طول تاریخ رخ داده است و این پدیده تا کنون ادامه دارد، بدین معنا که سنت‌ها، اعتقادات، روش‌ها، قصه‌های عامیانه، ابزار و امور زینتی و ... ممکن است از جامعه یا فرهنگی به سایر جوامع اشاعه یابد و در آن رواج پیدا کند. یکی از مظاهر فرهنگ، تمدن و ادبیات هر ملت، مثل‌ها، جمله‌های پندآموز و عبارتهای حکمت‌انگیز و نغزی است که از اذهان بزرگان علم و ادب و یا مردم عامی آن دیار تراوش می‌کند و سینه به سینه و نسل به نسل به آینده می‌رسد و آن‌ها را با فرهنگ، ادب، عادات و رسوم، شیوه‌های زندگی، روحیات و عواطف و طرز تفکر پیشینیان خود آشنا می‌سازد. از زمان شکل‌گیری فرهنگ مکتوب، به یقین می‌توان گفت به ندرت اثری میتوان یافت که خالی از بازتاب فرهنگ عامه در جلوه‌های گوناگون آن و از جمله امثال و حکم باشد. امثال و حکم، از ارکان اصلی و

اساسی هر زبان است که باری از سنت‌ها، رسوم، آداب، تاریخ، منش و بینش یک ملت را به دوش می‌کشد.

در هر حال حرکت بزرگ عالم هستی از آغاز پیدایش آن، دگر دیسی و تفاوت‌یابی جهان و خود پدیده زندگی را تکامل نامیده‌اند. تکامل فرهنگ در طول تاریخ از طریق دگر دیسی‌های مرحله زیست‌شناسی، آلی و فرهنگی به ظهور می‌رسد و این درست زمانی اتفاق می‌افتد که جمعیت‌های انسانی به دنبال راه‌هایی تازه برای سازگاری خود با محیط پیرامونشان هستند. (بشیریه، ۱۳۸۵: ۶۷) طی دوران گذشته دگرگونی اندیشه‌ها و منع‌الهام آنها در جوامع مختلف تنها در پی تغییر و تحول شرایط حاکم بر جامعه به وجود می‌آمد اما امروزه، با آغاز مرحله نوین ارتباطات بشری و به میدان آمدن رسانه‌های گروهی با فراگیری بالا (ارتباط اینترنتی و ماهواره‌ای) نزدیکی و یکسانی اندیشه به دور از مرزهای مکانی و جغرافیایی چشمگیرتر شده است. فرهنگ‌های گوناگون در سایه ارتباط با یکدیگر، که از راه‌های متفاوت صورت می‌گیرد به داد و ستد فرهنگی می‌پردازند. جلوه‌های بارز امثال و حکم که بخشی از فرهنگ عامه است گاه به حدی جذاب و دل‌انگیز است که می‌تواند تأثیر عمده‌ای در فرهنگ عمومی و ملی و گاه جهانی داشته باشد و سبب ارتقای فرهنگ جامعه شود. (امینی، ۱۳۲۴: ۹-۱)

۱- ۴- ۴. اشاعه امثال و حکم

با توجه به اینکه هیچ امر فرهنگی به طور ژنتیکی در انسان وجود ندارد، فرایند اخذ و دریافت فرهنگ در تمام طول زندگی انسان اتفاق می‌افتد. (گی‌روش، ۱۳۸۷)

بنابراین می‌توان فرهنگ بهره‌برداری از امثال و حکم را با استراتژی‌های خاصی به سبک زندگی افراد جامعه وارد کرد. به طور کلی می‌توان گفت که فرهنگها به سه صورت اشاعه پیدا می‌کنند:

اشاعه مستقیم: زمانی که دو فرهنگ در قرابت و مجاورت یکدیگر قرار می‌گیرند. مانند ازدواج و یا مرزهای دو کشور مثل کانادا و آمریکا که هر دو کشور هم‌هاکی و هم‌بیسبال‌الی بازی می‌کنند که در کانادا به وجود آمده و دومی در فرهنگ آمریکایی جای دارد.

اشاعه اجباری: زمانی که یک فرهنگ، فرهنگی دیگر را مطیع خود سازد و آداب و رسوم خود را به فرهنگ مغلوب تحمیل نماید.

اشاعه غیرمستقیم: امروزه اشاعه غیرمستقیم به دلیل وجود رسانه‌های جمعی و اینترنت بسیار رایج است.

۲. بحث و بررسی

بی‌بدون به آبخور ادبیات توده مردم از قبیل امثال و حکم، اسطوره‌ها و قصه‌ها یکی از راه‌های مؤثر در ایجاد تفاهم و حس نوع‌دوستی و همدلی میان ملل مختلف جهان و تحقق آرمان گفت و گوی تمدن‌هاست. بررسی این گونه‌آثار می‌تواند نیازهای اولیه جسمانی و عاطفی بشر را تبیین کند و بی‌شک تلاش در راه تامین این نیازها به پرورش حس برادری و اخوت کمک خواهد کرد. اینجاست که انسانها یکدیگر را بهتر خواهند شناخت، و هر یک خود را عضوی از خانواده بزرگ انسانی در این کره خاکی خواهند دید. اندیشه جهان‌وطنی رفته‌رفته شکل خواهد گرفت و همه به دور از خودخواهی و نژادپرستی و تعصبات کورکورانه مذهبی و بدون تقید به ملک و مرز معین با محمد اقبال شاعر پرآوازه پاکستانی هم صدا خواهند بود. (اقبال لاهوری، ۱۳۷۳: ۲۰۳) انتشار فرهنگ به معنای سرایت فرهنگ گاهی از ناحیه‌ای به ناحیه دیگر، گاهی از زمانی به زمان دیگر و به صورت دوجانبه است. فرهنگ‌های ساخته دنیای جدید گاهی به صورت مستقل تکوین‌یافته فرهنگ‌های قدیم‌اند و گاهی تغییر یافته و جایگزین آنها هستند. این دیدگاه را به صورت نظریه با موضوع تکامل فرهنگ، کسانی چون ادوارد تایلر مطرح کرده‌اند. از نظر آنها

انتشار فرهنگ نقش بسیار موثری در توسعه و تکوین فرهنگ دارد. (ر.ک: بشیریه، ۱۳۸۵: ۱۲۸)

در اینجا نمونه‌هایی از امثال و حکم رایج مردم کرمان وریشه‌های تاریخی آن مورد بررسی قرار می‌گیرد.

- آدم می‌با هنر داشته باشه!

/âdam mibâ honar dâšte bâše/

آدم باید هنر داشته باشد.

معنی و کاربرد مثل:

می‌با: باید. برای بیان ارزش و مقام هنر و برای تشویق افراد به آموختن شغل و هنر گفته می‌شود.

شخصیت تاریخی مثل:

شاه عباس صفوی حدود چهل تا زن دائم و غیردائم داشت. رسم شاه عباس این بود که ناشناس و با لباس درویشی همه‌جا می‌رفت و به مناطق مختلف سر می‌کشید و از نزدیک از اوضاع آن شهرها و زندگی مردم باخبر می‌شد.

شاه عباس در حین مسافرت به یکی از مناطق، عاشق دختر غرشمالی شد. شاه عباس وزیرش را برای خواستگاری از آن دختر به خانه پدرش فرستاد. پدر دختر خیلی خوشحال شد. با کمال میل دوست داشت که دخترش عروس پادشاه وقت یعنی شاه عباس شود. دختر غرشمال پرسید که هنر و شغل شاه عباس چیست؟ وزیر گفت: شاه مملکت است، هنر می‌خواهد چه کند؟ اما دختر غرشمال گفت: اگر شاه عباس هنری ندارد من زن آدم بی‌هنر نمی‌شوم.

از قضا شاه هنری بلد نبود، اما چون خیلی عاشق دختر کولی شده بود، نمی‌توانست به راحتی از او دست بکشد. شاه عباس گفت: دختر غرشمال عجب حرف درستی گفته، باید هنری یاد بگیرم. به همین خاطر، گروهی از بزرگان و استادکاران شهر اصفهان را در میدان شهر جمع کرد و از آن‌ها خواست که به او هنری یاد دهند. هیچ‌کس جرأت نمی‌کرد استاد شاه عباس شود. بالاخره، فردی که کارش، بافتن قالیچه، گلیم و قالی بود، استادی شاه عباس را قبول کرد. یک ماه این هنر را به پادشاه یاد داد.

پادشاه دختر غرشمال را که عاشقش شده بود گرفت. مدتی گذشت شاه عباس باز هم با لباس درویشی به سرکشی از مردم رفت تا او را شناسند. در وسط کار، در یکی از قهوه‌خانه‌های میان راهی گیر افتاد و در زندانی که در زیر آن قهوه‌خانه کنده بودند با هفت گروه و ملت دیگر زندانی شد.

در این قهوه‌خانه رسم بود که هر فردی که زودتر چاق می‌شد، صاحب قهوه‌خانه او را برای گوشت مصرفی زندانی‌ها می‌کشت. قهوه‌چی خیلی‌ها را کشت تا اینکه نوبت به شاه عباس رسید. شاه عباس برای فرار از کشته شدن گفت: من هنری دارم که چندین برابر گوشت من ارزش دارد. اگر مرا نکشید من هنرم را به شما نشان می‌دهم. او پیشنهاد شاه عباس را قبول کرد. رفت لوازم خرید و شاه عباس قالی‌بافی را شروع کرد. شاه عباس اول قالی‌بافی، نشانی قهوه‌خانه را با خط روی کناره‌های قالی می‌بافت.

وقتی قالی بافته شد آن را به مرد قهوه‌چی داد و گفت: این قالی خیلی ارزش دارد. هر خریداری ارزش آن را نمی‌فهمد. اگر شما این قالی را به دربار شاه عباس ببرید، به چندین برابر قیمت از شما خریداری می‌کنند. آن‌ها قالی را که به دربار شاه بردند. مأموران شاه عباس وقتی قالیچه را پهن کردند، دست خط شاه را شناختند و فوری به قیمت زیادی قالی را از آن‌ها خریدند و از روی نقشه آن، محل زندان شاه عباس را فهمیدند. روز بعد تعدادی

از بزرگان دربار به طرف قهوه خانه حرکت کردند. مأموران قهوه چپی را گرفتند و همه را با شاه عباس نجات دادند.

شاه عباس وقتی از زندان آزاد شد و به کاخ آمد، هر چهل زنی را که به طور موقت یا دائم اختیار کرده بود، طلاق داد و دستور داد برای آنها حقوقی برقرار کنند. چند روز بعد، به جای همه آنها، دختر غرشمال را که به او هنر قالیبافی را یاد داده بود، به عنوان زن اصلی خود به قصر آورد. دوروبری ها با نقشه وزیر اعظم به کار شاه ایراد گرفتند که چرا یک دختر غرشمال را بر سر چهل زنش به خانه آورده است! شاه عباس به حکایت گرفتار شدنش در قهوه خانه و راه نجاتش اشاره کرد و گفت: هنر قالیبافی بود که مرا نجات داد نه مال و ثروت دربار و قدرت پادشاه. بعد از این حرف ها، همه بزرگان را به یاد گرفتن هنری مجبور کرد. برای تشویق آنها پشت سر هم می گفت: هنر به و هنر به، هنر از مال و میراث پدر به. (حسینی موسی، ۱۳۸۷: ۱۷).

– آتش خدنگ باشه، کاسه ش چوبی باشه!

/âšeš xədəng bāše kāsəš čubi bāše/

آش خدنگ باشد، کاسه اش چوبی باشد.

معنی و کاربرد مثل:

آش خدنگ: آش جافتاده و خوشمزه. عبارتی کنایی که زنان کرمانی در خصوص ساده زیستی و قناعت به کار می برند.

شخصیت تاریخی مثل:

ملا هادی سبزواری عارف برجسته و نامی سده سیزدهم هجری شمسی از زیارت خانه خدا پس از مشکلاتی که در بندر عباس پشت سر گذاشت به کرمان آمد و به صورت ناشناس وارد مدرسه علمیه شد و به عنوان دستیار سرایدار مدرسه، مدتی را سپری کرد. وی

در کرمان پای درس امام‌جمعه کرمان که شرح مثنوی را تدریس می‌کرد می‌نشست و از محضر ایشان تلمذ می‌کرد.

اقامت او در کرمان طولانی شد و با دختر سرایدار مدرسه ازدواج کرد و به محض اینکه متوجه شد او را شناخته‌اند با همسرش به خراسان عزیمت فرمود و در سایه این بانوی عقیف کرمانی که مانند اکثر بانوان کرمانی که در بند تجملات نیستند و بیشتر زندگی از نظر کیفیت برایشان اهمیت دارد و درآمدهای خود و همسران خود را صرف تأمین نیازهای اصلی و ضروری خانواده می‌کنند، به زهد و عرفان ناب دست یافت.

دخترانی که این بانوان تربیت می‌کنند، مانند خودشان رشد می‌کنند و از عصمت و تقوا بهره‌مند می‌شوند و با صبر، عشق و ساده‌زیستی، کانون خانواده را به آشیانه گرم و پرمهر فرزندان و همسران خود تبدیل می‌کنند. در طول تاریخ دیرینه و کهن این مرزوبوم زنان با تحمل سختی‌ها و مرارت‌ها سال‌های جنگ و قحطی، خانواده خود را با سرپنجه تدبیر حفظ کرده‌اند و از گردنه‌های پرخطر عبور داده‌اند.

نمونه‌ای از این زنان باکرامت و بزرگواری بانوی عارف، همسر ملا هادی سبزواری است که با ایثار و گذشتی قابل‌تحسین زمینه را برای تحقق زندگی عارفانه این عارف بزرگ فراهم آورد، به نحوی که بر روی حصیر می‌خوابید و به درجه‌ای از بی‌نیازی رسیده بود که کمترین استفاده‌ای از میلیون‌ها تومان پول اهدایی ناصرالدین شاه نبرد و این پول را به تمامی خرج مدرسه و طلبه‌هایش کرد و آثار ارزشمندی از خود به جای گذاشت. امروز مصداق این عبارت «آتش خدنگ باشه کاسه‌اش هر چی می‌خواهد باشه!» زنان کرمانی‌اند که این‌گونه زیسته‌اند. (هوشمند اسفندیار پور، ۵۲ ساله، عضو هیأت علمی دانشگاه، محقق و پژوهشگر فرهنگ عامه، ساکن کرمان)

- آخونه سردار، سردرش مونده!

/a: xune sardâr sardereš munde/

از خانه سردار سردرش مانده است.

معنی و کاربرد مثل:

ا. از. برای کسی که از آبرو و اعتبار خوبی برخوردار بوده است اما به دلیل غفلت یا هر علتی بی اعتبار و بی آبرو می شود، به کاربرده می شود.

شخصیت تاریخی مثل:

در دوره قاجاریه دو تن به نام های سردار نصرت و سردار مجلل در کرمان زندگی می کردند. از مال و مکتب فراوانی برخوردار بودند. خانه یکی از این سرداران، در خیابان شریعتی روبه روی سهراب شهید چمران در کوچه ای قرار داشته است که ادامه آن به بازار کفاش ها می رسیده است و هم اکنون بازار طلافروشان است و کاروانسرای بزرگی هم در آن کوچه قرار داشته است که رفته رفته خراب شده است. این سردار، صاحب خانه ای که ذکر اموالش گفته شد، از ارادتمندان حضرت سیدالشهدا علیه السلام بوده است. روزهای تاسوعا و عاشورا هیأت های عزاداری مهمان سفره آبگوشت امام حسینی در این خانه بوده اند. به گفته بعضی از قدیمی ها، ورثه این سردار تا مدت ها این سنت حسنه را ادامه می دادند. به مرور زمان که نسل های بعدی پا به عرصه حیات گذاشتند کم کم این خانه رها شد و آن سنت های حسنه نیز در این خانه به دست فراموشی سپرده شد. به اوضاع ظاهری بنا هیچ کسی رسیدگی نکرد و بنابراین به تلی (تپه ای) از خاک تبدیل شد. این خصلت دنیاست. اگر به عمارتی رسیدگی نشود فرسوده می شود و از بین می رود. این بنا هم از قاعده طبیعت خارج نبود. این بنا تا سال های مدیدی فقط سردر زیبا و محکمش مانده بود. مردم کرمان به آن اشاره می نمودند و وقتی از گذشته و اماکن سخن می گفتند به خانه سردار که می رسیدند می گفتند: آخونه سردار، سردرش مونده. امروز این مثل برای کسانی که بر اثر سستی و تنبلی، مال و منال و افتخارات گذشته خود را از دست می دهند و جز اندک مال و آبرو چیزی برایشان نمی ماند اشاره دارد. (سید محمدعلی گلابزاده، ۷۲ ساله،

نویسنده تاریخ کرمان، پژوهشگر، رئیس مرکز کرمانشناسی از سال تأسیس ۱۳۶۷ تا ۱۳۸۵ و رئیس کنونی مرکز، ساکن کرمان).

- آمیخ کن تا میخ کوب، هادر بون باش!
/a mixkan tâ mixkub hâderbun bâš/

از میخکن تا میخ کوب نگهبان باش.

معنی و کاربرد مثل:

میخ کن: صبح زود، موقع برچیدن خیمه و چادر در جنگ‌های قدیم. میخ کوب: سرشب، موقع برپا کردن خیمه و چادر در جنگ‌های قدیم. هادربون: نگهبان. مراقبت و مواظبت از هر چیزی که به فردی واگذار می‌شود لازم است. این مثل کنایه از خوب مراقبت کردن است.

شخصیت تاریخی مثل:

عبارات میخ کن، میخ کوب و هادربونی دلالت بر این واقعیت دارد که این مثل و این عبارات قدمتی هزارساله دارد.

به گواهی مورخ یونانی، وقتی که اردوگاه نظامی داریوش سوم به دست اسکندر مقدونی افتاد به خیمه‌ای دست یافت که چند صدمتر مربع با امکانات فراوان مثل حمام، دستشویی، اتاق خواب و غیره بود. اسکندر خواست در حمام خیمه داریوش، حمام کند. در وان حمام داریوش که هنرمندانه از عقیق تراشیده شده بود استحمام کرد و خدمه حمام با انواع بخورها، عطرها و لطیف‌ترین حوله‌ها و انواع شربت‌ها از عصارة میوه‌ها از او پذیرایی کردند. وی در پایان این مراسم که با رسوم خاصی همراه بود. گفت: «حالا فهمیدم شاه بودن یعنی چه؟»

تمدن و فرهنگ این مرزوبوم نسبت به بافتن و تولید خیمه های نظامی و غیرنظامی که نیاز روز مردم بوده است مزین است. لشکرآرایی بر پا کردن اردوگاه نظامی (خیمه و خرگاه) و همچنین ایجاد استراحتگاه های موقت برای مسافران بر پشت اسب، خر، قاطر و شتر در جاده های معروف باستان نظیر جاده شاهی (جاده سارد- شوش) به کار تجارت و اقتصاد رونق می بخشیده است. از تخصیص ایرانیان به جهت شغل اصلی دامداری، نظامی، تولید چادر و خیمه از پشم و موی گوسفندان بوده است که نسبت به تولید آن مهارت کسب کرده بودند و در برپا کردن اردوگاه های مسافرتی و دامپروری استاد شده بودند و به این اردوگاه سرآورده می گفتند که خانه ای بود که از پارچه های ضخیم و پرده ساخته شده بود و بافندگان خیمه یا چادر را (خیام) می نامیدند.

میخ کن و میخ کوب جزء مراسمات لشکریان یا عشایر بوده است. هرگاه لشکریان از هر جهت آماده حرکت می شدند مراسم میخ کن (برچیدن و جمع کردن چادرها) آغاز می شد.

سپاه در طول روز با آرامش خاص خودش حرکت می کرد و با رسیدن شب مراسم میخ کوب یعنی برپا کردن خیمه ها و اردوگاه در نزدیکی چشمه، چاه یا قنات آب آغاز می شد. سرآورده داران و متخصصان اردوگاه، سیرک و خیمه را برپا می کردند و با میخ های بلندی خیمه را بر زمین محکم می بستند. میخ کن تا میخ کوب، با طلوع خورشید شروع و با غروب خورشید پایان می یافت. در طول این مدت کسانی هم از لشکریان جهت جمع آوری اطلاعات از منطقه جنگی و نیروهای حریف در جستجو بودند که به قول کرمانی ها مشغول هادربونی بودند.

این مثل تمام عبارت هایش در موارد متعدد در بین مردم کرمان رواج دارد. از میخ کن تا میخ کوب یعنی از صبح تا شب و هادربون یعنی حاضر و ناظر و مواظب بودن. مثلاً می گویند مادر بچه، هادر بچه! یعنی مادر بچه نگهبان بچه است. (مجید جاوید، ۵۵ساله،

قایم مقام مرکز کرمانشناسی از تاریخ تأسیس ۱۳۶۷ تا ۱۳۸۵ و رئیس مرکز از ۱۳۸۵ تا پایان ۱۳۹۰، ساکن کرمان).

- انگار یوسفو سر دوراهی!

/engâr yusefu sære dorâhiye/

انگار یوسف سر دوراهی است.

معنی و کاربرد مثل:

کنایه است از افراد دهن‌بین و افرادی که استقلال در نظر و عمل ندارند، افرادی که به هر طرف باد مراد می‌وزد همان طرفی‌اند!

شخصیت تاریخی مثل:

این مثل از دوره قاجاریه در ماهان کرمان رواج پیدا کرد. در ماهان، دوراهی جوپار- لنگر قهوه‌خانه‌ای وجود داشته که هنوز آثار و خرابه‌های آن موجود است. صاحب این قهوه‌خانه فردی به نام یوسف بوده است. مردم ماهان او را یوسفو سر دوراهی خطاب می‌کردند.

یوسف از مسافران جوپار، لنگر و ماهان و روستاهای اطراف که در سفر بودند پذیرایی می‌کرد و اگر مسافر از سران و بزرگان شیخیه بود، یوسف او را از قهوه‌خانه‌اش تا لنگر بدرقه می‌کرد و طی این مسیر از صوفیه بدگویی می‌کرد. اگر مسافر از سران و بزرگان صوفیه بود یوسف او را از دو راهی تا لنگر بدرقه می‌کرد و از شیخیه بدگویی می‌کرد.

روزی فردی از یوسف پرسید: «معلوم است تو کدام طرف هستی؟ ما که نفهمیدیم تو شیخی هستی یا صوفی یا بالاسری؟» یوسف جواب داد: «من یوسفو سر دو راهی‌ام! اگر این دو گروه را بدرقه نکنم قهوه‌خانه می‌خوابد! چه کار دارید که من کدام طرفی‌ام، شیخی هستم یا صوفی! باید کاسبی‌ام بچرخد!»

این ضرب‌المثل در کرمان به‌ویژه در بین مردم ماهان، محی‌آباد، لنگر، جوپار و قناتغستان رایج است. امروز هر کسی که نان به نرخ روز بخورد و تابع بادی باشد که به هر جهت می‌وزد می‌گویند». (محمد مهدی سعیدی، ۶۵ ساله، ناشر کتابهای فرهنگ عامه، ساکن کرمان).

- بزرگیش وه نوآب می‌مونه گداییش وه عباس دوس!

/bozorgiš va: navvâb mimune gädâyiš va: abbâs-e dus/

بزرگی اش به نوآب می‌ماند گدایی اش به عباس دوس.

معنی و کاربرد مثل:

نوآب: شهید نوآب صفوی. عباس دوس: گدایی که در گدایی سماجت داشته است. این مثل در مورد فرد بی‌چیزی که حفظ ظاهر می‌کند و آبروی خود را نگه می‌دارد گفته می‌شود.

شخصیت تاریخی مثل:

شهید سیدمجتبی نوآب که به دست رژیم طاغوت به شهادت رسید از چهره‌های انقلابی، مؤمن، متدین و شجاع بود که برای همه مردم ایران بزرگ و قابل احترام است. بزرگی و متانت فرد متظاهر را به این بزرگواری تشبیه می‌نمایند یعنی کسی که خودش را مانند انسان‌های بزرگ و قابل احترام جا می‌زند در حالی که ماهیتش مانند عباس دوس است. از زمان‌های گذشته عباس دوس از گدایانی بوده است که در اصرار بر گدایی شهرت داشته است. علی‌اشرف درویشیان و رضا خندان (مهابادی) در کتاب «فرهنگ افسانه‌ای مردم ایران» ماجرای او را به این قرار آورده‌اند:

روزی پسر یکی از حاجی‌ها دم در دکانش نشسته بود. دید دختری ماه‌پیکر، دکان به دکان گدایی می‌کند تا رسید جلوی دکان او. نگاهی به دختر انداخت. دید در قشنگی و خوشکلی طعنه به ماه و آفتاب می‌زند اما لباس او ژنده و پاره‌پاره است. گفت: «ای دختر،

چرا با این شکل و سیما گدایی می کنی؟ چرا شوهر نمی کنی؟» جواب داد: «چند نفر به خواستگاری ام آمدند اما پدرم مخالفت کرد. پسر حاجی گفت: «چرا؟» جواب داد: «نمی دانم!»

پسر حاجی یک دل نه، صد دل عاشق دختر شد. گفت: «من پسر فلان حاجی هستم. این دگان ها تا پایین همه شان مال من است. مرا پسندیدی؟» جواب داد: «اگر پدرم راضی شود من حرفی ندارم.» پسر به همراه دختر به منزلش رفت. وارد حیاط شدند. دید دستگاه، دستگاه سلطنتی است! دختر از پله ها بالا رفت پسر حاجی را به اتاقی راهنمایی کرد. پسر حاجی وارد اتاق شد. دید پیرمردی با دم و دستگاه مجلل و لباس های گران قیمت روی کرسی زرنگار مشغول کشیدن قلیان است! اتاق نگو بهشت بگو! فرش های گران قیمت پهن کرده بودند! پسر مات و حیران شد. در این اثنا دختر وارد اتاق شد، غرق در جواهر و لباس های گران بها، پهلوی پدرش نشست. از گفته خود پشیمان شد. خیال کرد حتماً می خواهند او را مواخذه کنند که چرا چنین حرفی زده! زیرا این مرد هزار سال دیگر دخترش را به او نخواهد داد.

پس از چند دقیقه پیرمرد به پسرک گفت: «یقین عاشق دختر من شده ای به اینجا آمده ای.» پسر سرش را به پایین انداخت. خجالت کشید. گفت: «خجالت نکش، من حرفی ندارم اما در این باب اسراری است که اگر قبول کنی من حاضرم.» پسر به ناچار گفت: «بفرمایید تا ببینم می توانم یا نه!» پیرمرد گفت: «اسم من عباس دوس است. شغل من و تمام عائله من گدایی است. من دامادی می خواهم که در علم گدایی مثل من بی نظیر باشد. اگر حضری گدایی کنی و مالی به دست بیاوری من تو را به دامادی قبول می کنم و آلا نه!»

پسر گفت: «من حاضرم.» پدر گفت: «پس برو و هر موقع از پول گدایی صد تومان آوردی داماد من می شوی.» پسر رفت و پس از سه روز دیگر با صد تومان پول به منزل عباس دوس رفت. همین که چشم پیرمرد به او افتاد گفت: «نه این پول از دگان شماست، از

گدایی نیست!» پسر گفت: «از کجا دانستی؟» پیرمرد گفت: «از رنگ پیشانی تو فهمیدم! گدا در پیشانی رنگی دارد که باید بترکد تا بتواند گدایی کند تو هنوز به آنجا نرسیدی! آیا به راستی میل داری گدا شوی و با دختر من ازدواج کنی؟ اگر میل داری من علمش را به تو می آموزم، بعد از تو امتحان می گیرم. هر گاه خوب امتحان پس دادی من حاضرم و آلا نه!»

پسر قبول کرد و شب در آنجا ماند. صبح که شد، عباس دوس به زنش گفت: «وسایل بیرون رفتن مرا آماده کن.» زنش رفت و یک دست لباس ژنده و یک حلقه انگشتر طلا و دستبند طلا و گردنبند طلا آورد. پیرمرد لباس را پوشید و طلاها را هم در پارچه کهنه ای بست و به جیب گذاشت. به پسر گفت: «بیا برویم.» او به پیش و پسر به دنبال رفتند به مسجد جامع. پس از نماز و روضه خوانی، پیرمرد به پیش نماز گفت: «آقا! در راه می آمدم، مقداری طلا و جواهر پیدا کردم، نمی دانم چه کسی گم کرده است. آوردم خدمت شما تحویل بدهم، شما به صاحبش برسانید! اما باید طوری دقت کنید که صاحبش تمام نشانه ها را بگوید و ببرد. همان طور بدون نشانه ندهید.» پیش نماز به سر و پای او نگاه کرد. دید نیم قاز نمی ارزد، اما چه مرد درستکاری است! به پیش نماز گفت: «آقا، من پنج بچه بی مادر دارم که سه شبانه روز است خوراکی به حلقشان فرو نرفته، گرسنه و تشنه در خانه هستند! دستم به دامن! به من کمکی کن!» پیش نماز گفت: «ایها الناس، چه پیرمرد نازنینی که بچه های بی مادر و گرسنه و تشنه در منزل دارد! می توانست این همه طلا و جواهر را بفروشد و خرج یک سال آن ها بکند. ببینید چه مرد بادیانت و باخدایی است که آن ها را به من تحویل داده است. به این مرد باخدا کمک کنید.»

همه اهل مجلس به او کمک کردند. پول زیادی به جیب زد و بیرون آمد. پسر حاجی هم پشت سرش بیرون آمد. به پسرک گفت: «دیدی با چه حقه ای پول گرفتیم؟» گفت: «آری، اما تکلیف طلاهایی که از دست دادی چیست؟» گفت: «صبر کن!»

فردا شد. به زنش گفتک «نوبت توست.» زن یک دست لباس ژنده پوشید و همراه با پسر حاجی به مسجد رفت. به پیش نماز گفت: «من زنی بی شوهر با هشت طفل بی پدر و یتیم

هستم. در محله ما هر وقت بشود مرا همراه عروس می‌فرستند. زینت کردن عروس با من است. هفته پیش من برای آرایش عروس مقداری طلا و جواهر از همسایه‌ها امانت گرفتم که عروس را زینت دهم. در راه آن‌ها را گم کردم. دو سه روز است دنبالش می‌گردم. بچه‌های من گرسنه و تشنه در منزل هستند. دیروز شنیدم که پیرمردی آن‌ها را پیدا کرده است و به شما سپرده است.» گفت: «نشانه‌هایش چیست؟» زن به‌طور کامل نشانه‌ها را گفت. پیش‌نماز طلاها را به او داد. زن گفت: «تکلیف اطفال من که چند روز چیزی نخوردند چیست؟» پیش‌نماز از مردم خواست به این زن با خدا کمک کنند. پول کلانی به او دادند.

زن از مسجد بیرون آمد. پول فراوان در دست، با پسر حاجی به منزل آمد. عباس دوس به پسر گفت: «دیدی چطور گدایی می‌کنند؟ یاد بگیر! حالا تکلیف تو این است امشب که به دکان می‌روی، نیمه‌شب تمام کالای دکان را به خانه ببری. صبح که شد دم در دکان بنشین و گریه کن و بگو دکانم را دزد زده! اگر گریه کردن بلد نیستی من کاری به تو یاد می‌دهم که تا دست و آستینت را به چشم بمالی بی‌اختیار اشک جاری شود. پس از گریه و آه و ناله همکارانت به نام اعانه به تو پول خواهند داد.»

پسر این دستور را به کار بست. پیرمرد مقداری آب پیاز برای گریه کردن به او داد. طولی نکشید که پسر یکی از گدایان مشهور شهر شد و همیشه پول و پله زیادی برای عباس می‌آورد. عباس هم دخترش را به او داد و عروسی کردند.

روزی عباس به حمام رفته بود. مشغول نوره گذاشتن و زدودن موهایش بود. دید سائلی به حمام آمده و گدایی می‌کند. با خود گفت: «آی! این دیگر کیست؟ در حمام هم گدایی می‌کند. این مرد دست مرا از پشت بسته. پس من در مدت عمرم چه غلطی می‌کردم؟» بعد به گدا گفت: «عمو، مگر نمی‌بینی اینجا حمام است و دارم نظافت می‌کنم؟ مگر دیوانه شده‌ای؟» گدا جواب داد: «فقیر بیچاره‌ام، از همان موهای زائد اگر مقداری کرم کنی خدا عوضت بدهد.» عباس مقداری موی زائد آغشته به نوره در دست گدا ریخت و گدا رفت!

عبّاس چون به منزل آمد ماجرا را برای زن و دامادش تعریف کرد و گفت: «این را می گویند شاه گدایان، نه من و تو را! ما نوکر او هم نمی شویم او برای ما خوب بود نه شاه داماد! پسر چون این حرف را شنید دست در جیب کرد و کهنه ای که در آن مقداری موی زائد و نوره بود بیرون آورد و گفت: «استاد جان، آن سائل من بودم نه دیگری! عبّاس صورت او را بوسید و گفت «آفرین، تو دست من را از پشت بسته ای.» (دکتر پرویز شرفی، ۶۷ ساله، ساکن کرمان).

- بلال که مرد دگه اذون نگفتن؟

/bəlâl ke mord dəge azun nəgoftan/

بلال که مرد دیگر اذان نگفتند؟

معنی و کاربرد مثل:

کنایه از اینکه برای نبودن یک نفر هرچند هم که عزیز باشد از کارهای مهم صرف نظر نمی کنند.

شخصیت تاریخی مثل:

تاریخ اسلام بزرگان زیادی را به یاد دارد که خدمات بسیار ارزنده ای به جهان اسلام داشته اند. شخصیت های بزرگ و تأثیرگذار فراوانی از زمان پیامبر گرامی اسلام (ص) تاکنون بوده اند که نقش های کلیدی و مهمی داشته اند اما همه آنها یکی پس از دیگری دار فانی را وداع کرده اند و به دیار باقی سفر کرده اند مثلاً، حضرت خدیجه از مهره های اصلی و کلیدی صدر اسلام بودند که پیامبر گرامی و دین خدا را یادی کردند. حضرت علی (ع) اصلی ترین و کلیدی ترین فرد در صدر اسلام بوده اند.

یکی از افرادی که مورد علاقه پیامبر (ص) هم بودند، بلال بود. او اولین مؤذن اسلام است. این مثل که «بلال مرد دیگر اذان نگفتند؟» در این معنی به کاررفته است که پس از

۱۴۰۰ سال افراد فراوانی هستند که اذان می گویند و اذان گفتن که امری مهم و شعار اسلام است بستگی به وجود یک فرد ندارد. (احمد جدیدی، ۳۳ ساله، ساکن کرمان).

- بهلول و خرقة نون جو و سرکه!

/bohlul-o xarq-e nun-e javo sərke/

بهلول و خرقة، نان جو و سرکه.

معنی و کاربرد مثل:

کنایه از اینکه آسایش در قناعت است.

شخصیت تاریخی مثل:

به نقل از تاریخ نگاران، بهلول دانشمند بزرگ و اندیشمند و باتقوایی بوده است. وقتی باخبر می شود که خلیفه می خواهد او را به عنوان قاضی القضاات کشور انتخاب کند از آنجایی که خلیفه را غاصب حق و حکومت امام معصوم (ع) می دانسته است برای فرار از این مسئولیت سر به بیابان می گذارد.

سربازان خلیفه او را در بیابان پیدا می کنند و به نزد خلیفه می آورند. او ناگزیر خودش را به دیوانگی می زند تا خلیفه از این امر صرف نظر می کند. با وجود این، خلیفه هرگاه در کاری درمی ماند بهلول را برای حل مسائل و مشکلات حکومتی دعوت می کرد. از مواعظ و نصیحت های او هرچند در غیرعادل و دیوانه ظاهر می شد، استفاده می کرد. از این رو بهلول به جای اینکه قاضی القضاات باشد و در تزییع حق و حقوق مردم شریک طاغوت و خلیفه غاصب باشد که اگر این چنین شده بود از مال و مکتب فراوان هم برخوردار می شد، حاضر شد در کمال زهد و خرقة پوشی زندگی کند اما حقی از کسی بر ذمه نداشته باشد و در ظالمی خلیفه هم شریک نباشد. از این رو به کسی که به خاطر قناعت آسایش و آرامش داشته باشد این مثل را می گویند. (محمد مهدی سعیدی، ۶۵ ساله، ناشر کتاب های فرهنگ عامه، ساکن کرمان).

- پسر بیتاش خانه!

/peser-e bytâš xâne/

پسر بکتاش خان است.

معنی و کاربرد مثل:

بیتاش خان: بکتاش خان، (بیک تاش خان) حاکم کرمان در عهد شاه عباس صفوی بود.

کنایه است از فردی که متکبر و خودپسند باشد.

شخصیت تاریخی مثل:

بکتاش خان (بیک تاش خان) حاکم کرمان و یزد در دوره شاه عباس صفوی بود. نافرمانی را شروع کرد و به طغیان سر برداشت و ادعای استقلال کرد. مدتی با لشکریان شاه عباس در مرز یزد جنگید تا سرانجام در یزد کشته شد و سر او را جدا کردند و نزد شاه عباس به اصفهان بردند. پدر بکتاش خان در دربار شاه عباس بود. وقتی سر فرزندش را روی زمین انداختند، او هم با پایش به او لگد زد. هم اکنون در جوار شاه نعمت الله ولی در ماهان دو سنگ قبر باریک وجود دارد که متعلق به او و یکی از بستگانش است.

امروزه فرد متکبر را با بکتاش خان مقایسه می کنند و می گویند: «فلانی مگر دختر یا پسر بیتاش خان غرویه؟» در فرهنگ عامه، بکتاش خان تبدیل به بیتاش خان شده است و غرو یعنی کسی که صدای رعد آسا و بلند دارد. (سید محمد علی گلاب زاده، ۷۲ ساله، نویسنده تاریخ کرمان، پژوهشگر، رئیس مرکز کرمانشناسی از سال تأسیس ۱۳۶۷ تا ۱۳۸۵ و رئیس کنونی مرکز، ساکن کرمان).

- پیرت بسوزه آش کشک پدنه!

/pirət bəsuze âš-e kašk-e pədəne/

پیرت بسوزد، آش کشک پونه.

معنی و کاربرد مثل:

پِدِنه: پیدنه، پودنه، پونه، سیزی خودرو و معطر از خانواده نعناع که در حاشیه جویها و چشمه‌ساران می‌روید. زمانی که کسی بر اثر مشغله کاری کم‌اهمیت، از انجام کاری بااهمیت باز بماند، این مثل را به کار می‌برند. کاربرد دیگر آن در مقابل ادعاهای فرد پرمدعا است.

شخصیت تاریخی مثل:

مشهور است که بهرام گور از کودکی با گورها بزرگ می‌شود. هر وقت که می‌خواست جایی برود سوار بر گور می‌رفت. روزی چند نفر که در پی شکار گور بودند، متوجه شدند آدمی با گورها زندگی می‌کند. تصمیم گرفتند او را بگیرند. اما به هر حيله‌ای دست زدند نشد. تا اینکه مقداری آش کشک و پونه تهیه کردند. آش را بر روی چند تخته‌سنگ در نزدیک حوض‌های آب میمند ریختند. زمانی که گورها همراه با بهرام آمدند آب بخوردند چشم بهرام به آش افتاد. شروع به خوردن آش کرد. در این هنگام عده‌ای به گورها حمله کردند. بهرام که به علت خوردن آش، سست گشته بود و چابکی خود را ازدست‌داده بود نتوانست بر پشت گور بپرد و فرار کند لذا به تله افتاد. هر چه از او پرسیدند، نتوانست جواب دهد تا اینکه هفت لایه از روی زبانش تراشیدند تا به حرف آمد و گفت: صدسال خوردم کله‌جاز و دربنه، پیرت بسوزد آش کشک پدنه. صدسال خوردم دربنه (درمونه)، صدر گیاهون پدنه. (اکبر نقوی، ۵۷ ساله، نویسنده و پژوهشگر فرهنگ عامه، مدرس دانشگاه، ساکن کرمان).

- د سره بار می‌کنه!

/de sære bâr mikone/

دو سر بار می‌کند.

معنی و کاربرد مثل:

دِ سره: از دو طرف، از دو جانب. به کسی که دو دوزه بازی می کند. کسی که جاسوس دوجانبه است و از دو طرف دعوا اخاذی می کند.

شخصیت تاریخی مثل:

حدود شصت هفتاد سال پیش، یکی از فرماندهان ژاندارمری و پاسگاه های اطراف شهرستان بافت استانت کرمان، استواری بود به نام عیسی خان جلالی که از توان مدیریت و فرماندهی بسیار خوب و بالایی برخوردار بود و اقتدار بسیار بالایی داشت و توانست در مدت کوتاهی اشرار، دزدان و راهزنان آن مناطق را که غیربومی و یاغی بودند مهار کند. به گونه ای که با شنیدن نام عیسی خان جلالی هر دزدی یا هر شروری در هر نقطه ای که بود از ترس به سوراخ موش پناه می برد.

یکی از شگردهای عیسی خان، گماردن افرادی از خود اشرار در بین آنها بود که اخبار و اطلاعات و برنامه های دزدان را به او گزارش می دادند. گاهی این گماشتگان به دلیل نزدیکی به عیسی خان از نیرو و توان او به دزدان اطلاع می دادند و هم از عیسی خان و هم از دزدان، یعنی از هر دو طرف متخاصم پول دریافت می کردند. مردم کرمان با شنیدن این خبر، از آن به بعد، به هر کسی که از دو طرف دعوا طرفداری کند می گویند: «دِ سره بار می کنه». اشعاری هم در این باره، در بین مردم به ویژه مناطق بافت، صوغان، ارزوییه و رابر رایج است. سراینده اشعار ظاهراً یکی از خویشاوندان عیسی خان جلالی است که نامش مجهول است. مقداری از اشعار که من از بچگی به یاد دارم می خوانم:

گفتم: «قاصد، که هستی؟» گفتا: «امید افشار.»

«عیسی، تو هستی پادار مکن منو سزاوار

عیسی خانا چه کردی؟ زن، بچه برد بشگردی

عیسی که شد خشمناک، مثل شب ابرناک

عیسی که شد قهرآلو، مثل شب گردآلو
 چندین نفر خبر کرد، اسب از طویله در کرد
 اسب محرم آری، خوبه برا سواری
 محرم اسب نمی ده، خصیل بر اش خریده
 ماه جان هم اسب نمی ده، زحمت بر اش کشیده
 ژاندار (ژاندارم)، برو دوباره، بگو به پتیاره
 اسب بده بیاره، جرم بالا نیاره
 زین رو به اسب، ژاندار کرد، عیسی خان رو خبر کرد
 عیسی نشست روی زین، مرتب و نازنین
 سر نریون رو تو داد، دستی به خانمش داد
 خانم خدانگه دار، میرم به جنگک اشار
 خانم خدانگه دار، میرم به جنگک خونخوار
 سر نریون تو مشتش، شلاق می زد به پشتش
 شامی رسید به ایشوم، نرفت مهر سر ایشوم
 قاصد بشو روانه، مهدی کریم ندانه
 مهدی کریم رو خو گن، زن ها پلاس در کن

عیسی رسید به پلاس، گُله (گلوله) می ریخت چپ و راست

مهدی می کرد التماس، وای خوردم گُله الماس

عیسی تو را به خدا، مکش ما را تو حالا

عیسی تو را به قرآن، مکش مردای رستم خان

عهدم به قرآن باشه، کشم که دزد نباشه

نظمی به رودبار باشه، راه بشگرد باز باشه

تر کون به عیسی گفتن، سر مهدی را بکن

سر مهدی بریدند، کارتش به لب کشیدند

پدرسگ چشم ناپاک، نعشش بکشید بر خاک

عبدالکریم فوتی، زن ها پوشیدند کوتی

ای وای دوباره سر مهدی رفته اداره

وزیر جنگ خوشحاله، رستم چشم انتظاره

رستم بکش خجالت، از این حال و هوایت

مهدی که سر نداره، چطوری مال میاره

رستم می زد دست بر دست، وای از عیسی برنودست

اگر بیفتی دستم، سر تو را می برم

عیسی خان جلالی، سر از رودبار میاری

احتمال دارد تعدادی از ابیات به دلیل فراموشی گفته نشده باشد.

این ماجرا زمانی اتفاق افتاده است که عیسی‌خان جلالی فرمانده پاسگاه دولت‌آباد ارزوئیه بوده است. اشرار بشاگرد در آن منطقه جولان فراوانی داشتند و مردم را با راهزنی و شرارت مورد آزار و اذیت قرار می‌دادند. سرکرده این اشرار و راهزنان، رستم‌خان بشاگردی بوده است. مهدی کریم تحت فرمان رستم‌خان بود. مهدی کریم از طوایف کوچ‌نشین و ساکنان سرخون صوغان بوده است. مهدی کریم و قشونش به مال و اموال مردم حمله می‌کردند و زن و بچه‌ها و هرکسی را که به دستشان می‌افتاد با خود می‌بردند. چوپانی به نام امید از این مهلکه جان سالم به درمی‌برد و فرار می‌کند. خودش را به دولت‌آباد نزد عیسی‌خان جلالی می‌رساند. ماجرا را برای عیسی‌خان تعریف می‌کند و ماجرا همان‌گونه که در شعر آمده است اتفاق افتاده است. (نیازعلی ایمانی پور، ۶۰ ساله، معلم بازنشسته، ساکن کرمان).

- یه مرید خر از صد ده شیش دنگی بهتره!

/ye moride xar az sad dæhe šišdongi bæhtære/

یک مرید خر از صد ده شش‌دنگی بهتر است.

معنی و کاربرد مثل:

مرید: نوکر. مردم کرمان این مثل را درباره کسی می‌گویند که در دفاع از مراد خود منطق نمی‌شناسد. نیز به کسی که دیگران را تحقیر می‌کند گفته می‌شود.

ریشه تاریخی مثل:

کرمان از قدیم سرزمین عارفانی چون شاه‌نعمت‌الله ولی، عارف و شاعر هم‌عصر حافظ، مشتاقعلی‌شاه و عارفان دیگر برخی بوده است. برخی از آن‌ها با ادا و اطفارهایی که داشتند با اغفال برخی از مردم پیروانی هم پیدا کرده بودند که این گروه در کرمان، امروزه با عنوان شیخیه یا شیخی شناخته می‌شوند. فارغ از آداب و رسوم که داشته یا دارند و فارغ از

اینکه بر اساس مبانی شرع مقدّس اسلام، عقاید و باورهای این گروه درست است یا غلط، مانند این گروه، صوفیهایی هم بوده‌اند که آن‌ها هم مریدانی داشته‌اند. چه صوفی چه شیخی چه قلندر و درویش، هر چه که بوده‌اند یا هستند با هر میزانی که حقیقت‌اند یا اینکه اهل دکان و دستگاه، روی و ریا یا اخلاص برخی از مریدانشان از خلوص یا ریاکاری مراد خود فقط ظاهر را می‌دیدند. بنابراین اگر یکی از مراد آن‌ها به بدی یاد می‌کرد یا نسبت به مراد آن‌ها توهین می‌کرد، کار معمولاً از منطق و بحث سالم به جروبحث‌های غیرمنطقی می‌کشید. از این رو اگر مرید مقصّر بود و در دفاع از مراد خویش از کوره درمی‌رفت این عبارت را به کار می‌بردند. امروزه کارکردش بیشتر وقتی است که کسی دیگران را تحقیر می‌کند. (محمد مهدی سعیدی، ۶۴ ساله، ناشر کتاب‌های فرهنگ عامه، ساکن کرمان).

۳. نتیجه‌گیری

امثال و حکم، بخش جذاب و دل‌انگیز زبان و فرهنگ عامه است که کاربرد آن در نوشته‌ها و گفتار، کلام را زیباتر و دلنشین‌تر می‌کند. از خسته‌کنندگی و طولانی شدن کلام جلوگیری می‌کند. با توجه به اینکه بعضی از امثال، بسیار کوتاه‌اند در بیان مفاهیم، گوینده و نویسنده را کمک می‌کند. با مطالعه و بررسی ریشه‌های تاریخی امثال و حکم رایج در بین مردم کرمان می‌توان به روحیات، تفکر، رسوم و به ویژه سرگذشت این مردم پی برد. همچنین مشخص می‌شود کارکرد امثال و حکم برای تربیت و آموزش فرزندان در بین خانواده‌ها رایج است و باعث زنده ماندن سنت‌ها، آداب و رسوم و انتقال آن به فرزندان و نسل‌های بعدی و سایر مناطق می‌شود. با رواج امثال و حکم، نوع دوستی ارتقا می‌یابد و بین مردم یک جامعه با هم و با سایر مناطق، همدلی و تفاهم ایجاد می‌شود. همین ویژگی‌هاست که فرهنگ را واگردار می‌کند و در طول تاریخ، اشاعه فرهنگ مدوام در بین جوامع رخ می‌دهد. با بررسی ریشه‌های تاریخی امثال و حکم رایج در بین مردم کرمان مظاهر فرهنگ، تمدن، ادبیات، عادات، رسوم، شیوه زندگی و تفکر پیشینیان این خطه مشخص می‌شود و

همچنین با بررسی ریشه‌های تاریخی معلوم می‌شود امثال و حکم رایج در بین مردم کرمان از اصالت برخوردار هستند و به همین دلیل باعث رواج و اشاعه در سایر فرهنگ‌ها می‌شود.

کتابنامه

- امینی، امیرقلی. (۱۳۲۴). **داستان‌های امثال**، شرکت سهامی چاپ.
- آفاجانی، حسین و جعفرزاده، سوده. (۱۳۹۰). تحلیل مردم‌شناسی ضرب‌المثل‌های شهر کرمان با تکیه بر نماد و نشانه‌ها، **نشریه فرهنگ ارتباطات**، ۳(۱)، صص ۶۷-۸۸.
- جلالی‌فر، ماشالله و همکاران. (۱۳۹۱). **استان‌شناسی کرمان**، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- رضازاده، مرضیه. (۱۳۸۸). **بررسی تطبیقی ضرب‌المثل‌های کرمانی با امثال و حکم فارسی**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور واحد کرمان.
- **فرهنگ‌نامه ادبی فارسی** (۱۳۷۶). با سرپرستی حسن انوشه، سازمان چاپ و انتشارات، چاپ اول.
- ماسه، هانری. (۱۳۷۳). **معتقدات و آداب ایرانی**، ترجمه مهدی روشن ضمیر، تبریز، مؤسسه تاریخ و فرهنگ ایران.
- محتشم، حسن. (۱۳۷۸). **فرهنگواره تحلیلی امثال و حکم (ضرب‌المثل‌های سبزواری)**، دانشگاه آزاد اسلامی، معاونت پژوهشی.
- مرادی، عیسی. (۱۳۸۷). **توانه‌ها، زبان‌زدها و فرهنگ عامه مردم کرمان**، انتشارات مرکز کرمان‌شناسی.
- معین‌الدینی، مریم. (۱۳۸۱). **تحلیل مضامین اجتماعی ضرب‌المثل‌های رایج در شهر کرمان**، کرمان: مرکز کرمان‌شناسی، چاپ اول.
- میهن‌دوست، محسن. (۱۳۸۰). **پژوهش عمومی فرهنگ عامه**، تهران، توس.

- هدایت، صادق. (۱۳۷۸). **فرهنگ عامیانه مردم کرمان**، به کوشش جهانگیر هدایت، تهران، چشمه.

References

- Aghajani, H., & Jafarzadeh, S. (2011). Anthropological analysis of the proverbs of Kerman city based on symbols and signs, *Communication Culture Journal*, 3(1), 67-88. (In Persian)
- Amini, Amir Gholi. (1945). *Stories of similes*. Printing company. (In Persian)
- Anousheh, H. (1997). *Persian literary dictionary*. Printing and Publishing Organization, first edition. (In Persian)
- Hedayat, S. (1999). *The folk culture of the people of Kerman*, by the efforts of Jahangir Hedayat, Tehran, Cheshmeh, second edition. (In Persian)
- Jalalifar, M. & Colleagues. (2011). *Kerman province*. Iran textbook publishing company. (In Persian)
- Maseh, H. (1994). *Iranian beliefs and customs*, (M. Roshan Zamir, Trans.) Tabriz, Institute of History and Culture of Iran. (In Persian)
- Mihandoust, M. (2001). *General research of popular culture*, Tehran, Tous. (In Persian)
- Moeinaldini, M. (2002). *Analysis of the social themes of common proverbs in the city of Kerman*. Kerman: Kerman Research Center Publishing, first edition. (In Persian)
- Mohtsham, H. (1999). *Analytical dictionary of proverbs and sentences (Sabzevari proverbs)*, Islamic Azad University, Research Vice-Chancellor. (In Persian)

-
- Moradi, I. (2008). *Songs, idioms and popular culture of people of Kerman*. Kerman Research Center Publications. (In Persian)
  - Rezazadeh, M. (2009). *A comparative study of Kerman proverbs with Persian proverbs and rulings*, [unpublished Master thesis], Payam Noor University, Kerman branch. (In Persian)